The Department of Public Instruction, Bombay.

ALPHABETICAL INDEX

OF

WORDS OCCURRING IN THE

AITAREYA BRÂHMAṆAM

COMPILED AND EDITED

BY

VISHVANATH BALKRISHNA SHASTRI JOSHI,
SANSKṚIT TEACHER, ELPHINSTONE HIGH SCHOOL, BOMBAY.

First Edition.

300 Copies,

BOMBAY.

SOLD AT THE GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1916.

Price Four Rupees.

Printed by Râmchandra Yesu Shedge, at the Nirṇaya-Sâgar Press,
23, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Government Central Press, Bombay.

श्रीमातापितृभ्यां नमः । श्रीरगुरुभ्यो नमः ।

अथ

ऐतरेयब्राह्मणान्तर्गतसुप्तिङन्तपदानाम्

अकारादिमातृकाक्रमेणानुक्रमणिका

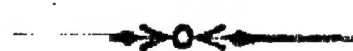
इयं च

मुम्बापुर्यामेलफिन्स्टनविद्यालये गैर्वाण्यध्यापकपदमधितिष्ठता

जोशीत्युपनाम बिभ्रता

बालकृष्णसूनुना विश्वनाथशास्त्रिणा

विरचिता पाठान्तरैः सनाथीकृता च

सेयम्

मुम्बापुरीवर्तिराजकीयग्रन्थशालाधिकारिणा

प्रकाशिता

प्रथमावृत्तिः ३००.

शकाब्दाः १८३७. ख्रिस्ताब्दाः १९१६.

मूल्यं रूप्यकचतुष्टयम् ।

Dedicated

WITH HIS KIND PERMISSION

TO

SIR RAMAKRISHNA GOPAL BHANDARAKAR,

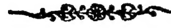
Kt., C. I. E., M. A., Ph. D., LL. D. &c.

AS A MARK OF DEEP RESPECT

FOR

HIS PROFOUND LEARNING AND RESEARCHES IN ORIENTAL LANGUAGES.

उपोद्घातः

अथ यदेतदैतरेयं नाम बह्वृचब्राह्मणं दाक्षिणात्येषु ब्राह्मणेषु बहुलप्रचारं तस्यैतरेयकत्वे किं लिङ्गमित्याकाङ्क्षायां भगवान् भाष्यकारश्चातुर्विद्यः सायणाचार्यः संप्रदायविद्भ्योऽधिगतामेतां वक्ष्यमाणामाख्यायिकामुदाजहार ।

पुरा किल कस्यचिन्महर्षेर्बह्व्यः पत्न्यः संबभूवुः । तासु कस्याश्चिद् इतरा इति नामधेयमासीत् । तस्यामुत्पन्नः पुत्रो महिदासाख्यः कुमारः । तस्य पितुर्यथा भार्यान्तरपुत्रेषु स्नेहातिशय आसीन्न तथा महिदासे । अथैकदा कस्यांचिद्यज्ञसभायां तं महिदासमवज्ञायान्यान्पुत्रान्स महर्षिः स्वोत्सङ्गे स्थापयांमास । तदानीं खिन्नवदनं महिदासमवगत्य तज्जननी इतरानाम्नी स्वकीयकुलदेवतां भूमिमनुसस्मार । सा च भूमिर्दिव्यमूर्तिधरा देवता सती तस्यां यज्ञसभायामागत्य महिदासाय दिव्यं सिंहासनं दत्वा तस्योपर्येनमुपवेश्य सर्वेष्वपि कुमारेषु पाण्डित्याधिक्यमवगमय्यैतद्ब्राह्मणप्रतिभासनरूपं वरं तस्मै ददौ । तदनुग्रहात्तस्य महिदासस्य मनसा अग्निर्वै देवानामवमः (ऐतरेयब्राह्मणम् १, १.) इत्यादिकं स्तृणुते स्तृणुते (ऐत० ब्रा० ८, २८.) इत्यन्तं चत्वारिंशदध्यायोपेतमिदं ब्राह्मणं प्रादुर्बभूव । तत ऊर्ध्वम् अथ महाव्रतम् (ऐतरेयारण्यकम् १, १.) इत्यादिकं आचार्या आचार्याः (ऐत० आरण्यकम् २, ९.) इत्यन्तमारण्यकव्रतरूपं च ब्राह्मणमाविरभवत् । एतदेव प्रकृतस्य ब्राह्मणस्यैतरेयकत्वे लिङ्गमिति सांप्रदायिका आहुः । अत्रेदमवधेयम् । यतः कुलदेवताप्रसादान्महिदासस्यैतरेयस्य मनसा ब्राह्मणस्यास्य प्रतिभासनमभवत्तस्मादेवैतस्य प्रणेतृत्वमैतरेये कथमपि नोपपद्यते । कथमिति चेत् प्रतिभासनशब्दस्यार्थो दर्शनम् । दर्शनं नाम सिद्धस्य वस्तुनो विषयीकरणं न तूत्पादनम् । तस्मादयमितरेयं नैतस्य ब्राह्मणस्य स्रष्टा किंतु द्रष्टेति बोद्धव्यम् ।

अत्रार्थेऽन्यदप्यैतरेयब्राह्मणस्थमन्तःप्रमाणमुपलभ्यते । एवमैतरेयब्राह्मणे पठ्यते । प्रजापतिरकामयत । प्रजायेय भूयान्स्यामिति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वेमाँल्लोकानसृजत । पृथ्वीमन्तरिक्षं दिवं ताँल्लोकानभ्यतपत्तेभ्योऽभितप्तेभ्यस्त्रीणि ज्योतींष्यजायन्त । अग्निरेव पृथिव्या अजायत । वायुरन्तरिक्षात् । आदित्यो दिवः । तानि ज्योतींष्यभ्यतपत् । तेभ्योऽभितप्तेभ्यस्त्रयो वेदा अजायन्त । ऋग्वेद एवाग्नेरजायत ।

यजुर्वेदो वायोः । सामवेद आदित्यात् । तान्वेदानभ्यतपत् । तेभ्योऽभितप्तेभ्यस्त्रीणि शुक्राण्यजायन्त । भूरित्येव ऋग्वेदादजायत । भुव इति यजुर्वेदात् । स्वरिति सामवेदात् । तानि शुक्राण्यभ्यतपत् । तेभ्योऽभितप्तेभ्यस्त्रयो वर्णा अजायन्त । अकार उकारो मकार इति तानेकधा समभरत्तदेतदोमिति । ५, ३२.

एतद्ब्राह्मणपर्यालोचनयैतत्सिद्धम् । प्रजापतिरेवाग्रे स्वतपःप्रभावेण सप्रणवव्याहृतिकां त्रयीमपश्यत् । ततः परं यथायथं निजतपोबलेन तैस्तैॠषिभिस्ते ते मन्त्रविभागाः परमेश्वरप्रसादाल्लब्ध्वा यथास्थितस्वरवर्णानुरूपं पठित्वाऽत्र लोके प्रकटीकृता इत्येव । इत्थं पारंपर्यक्रमागतमेव ब्राह्मणज्ञानमैतरेयस्य न त्वयमस्य ब्राह्मणस्य स्वतन्त्रः कर्तेति सिद्धम् ॥

अत्र कैश्चिदेवमाशङ्क्यते । शूद्रे दासं प्रयोजयेदिति स्मृतिवचनेनैवैतस्यैतरेयस्य महिदासस्य दासीपुत्रत्वं सिध्यति । तस्मादृषिरयं ब्राह्मणस्यास्य द्रष्टेति यत्पूर्वं प्रतिपादितं तत् परास्तम् । अत्रेत्थं प्रतिपाद्यते । धर्माधर्मपरिचर्यया शूद्रोऽपि ब्राह्मणत्वमेति ब्राह्मणोऽपि शूद्रत्वमापद्यते । तेन हि केषांचिद्दासीपुत्राणां न केवलं यागविधायकब्राह्मणग्रन्थानां प्रवचनकर्तृत्वं किंतु मन्त्रद्रष्टृत्वमपि विद्यते । किमुदाहरणमिति प्रश्ने कवषैलूषोपाख्यानमेवात्र निदर्शनम् । एवमैतरेयब्राह्मणे पठ्यते ।

ऋषयो वै सरस्वत्यां सत्रमासत । ते कवषमैलूषं सोमादनयन्दास्याःपुत्रः कितवोऽब्राह्मणः कथं नो मध्येऽदीक्षिष्टेति तं बहिर्धन्वोदवहन्नत्रैनं पिपासा हन्तु सरस्वत्या उदकं मा पादिति स बहिर्धन्वोदूह्ळः पिपासया वित्त एतदपोनप्त्रीयमपश्यत् प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरेत्विति तेनापां प्रियं धामोपागच्छत्तमापोऽनूदायंस्तं सरस्वती समन्तं पर्यधावत् । तस्माद्धाप्येतर्हि परिसारकमित्याचक्षते । यदेनं सरस्वती समन्तं परिससार । ते वा ऋषयोऽब्रुवन्विदुर्वा इमं देवा उपेमं ह्वयामहा इति तथेति तमुपाह्वयन्त तमुपहूयैतदपोनप्त्रीयमकुर्वत । २, १९.

एतस्मादनुमीयते । ते भृग्वादय ऋषयः परस्परमिदमब्रुवन् । अहो कवषमिमं देवा अपि जानन्त्येव । अतोऽस्य कितवत्वादिदोषो नास्ति तस्मादेनमस्माकमन्तिकमाहूयानेन दृष्टमपोनप्त्रीयं क्रियतामिति । अतो हेतोर्महिदासस्य शूद्रागर्भजातत्वेऽपि ब्राह्मणग्रन्थप्रवचनशक्तिमत्त्वेन ब्राह्मणत्वमापन्नं मन्त्रद्रष्टृत्वं च सिद्धम् । अन्यच्च । अस्ति हि ब्राह्मणस्य ब्राह्मण–क्षत्रिय–वैश्येतित्रिविधार्याणां

तदितरस्य शूद्रस्यानार्यस्य च कन्यापरिणयेऽधिकारः । तथा क्षत्रियस्यापि क्षत्रिय-वैश्येतिद्विविधार्ययोस्तदितरस्य शूद्रस्य चानार्यस्य कन्याग्रहणेऽधिकारः । एवं वैश्यस्यापि स्वजातीयाया आर्यायास्तदितरस्या अनार्यायाश्च कन्या-विवहनेऽधिकारः । अत्र सर्वेषामेवार्यवर्णानां प्रथमं स्वजातीयायाः पाणिपीडनमेव विहितम् । किं चार्यकन्यानामेवोद्वहने यथाविधि वैदिकमन्त्रादीनां व्यवहारः समुचितः । तत एव हि तेषां पत्नीत्वम् । अत एवोक्तं भगवता महामुनिना पाणिनिनाऽपि **पत्युर्नो यज्ञसंयोगे ४, १, ३३.** अत्र यज्ञसंयोगे इति समासान्तं पदम् । संयोगपदं सम्बन्धपरम् । तत एतस्यार्थस्तु पतिशब्दस्य नकारादेशः स्याद् यज्ञेन सम्बन्धे । यथा वसिष्ठस्य पत्नी । तत्कर्तृकयज्ञस्य फलभोक्त्रीत्यर्थः । दम्पत्योः सहाधिकारात् । इतरस्यास्त्वमन्त्रकं ग्रहणमात्रम् । भरणीयत्वहेतुकं भार्यात्वमिति विवेकः । एतत्सर्वं भृगुप्रोक्तमनुसंहितादौ सुव्यक्तं विहितम् ।

मनुस्मृतिः । अध्यायस्तृतीयः १२, १३.

सवर्णाऽग्रे द्विजातीनां प्रशस्ता दारकर्मणि
कामतस्तु प्रवृत्तानामिमाः स्युः क्रमशो वराः ॥
शूद्रैव भार्या शूद्रस्य सा च स्वा च विशः स्मृताः
ते च स्वा चैव राज्ञश्च ताश्च स्वाश्चाग्रजन्मनः ॥

तथैवान्यत्र—

विप्रस्य त्रिषु वर्णेषु नृपतेर्वर्णयोर्द्वयोः
वैश्यस्य वर्णे चैकस्मिन् षडेतेऽपसदाः स्मृताः ॥

अपसदा निकृष्टा इति तत्र ग्रन्थे कुल्लूकभट्टः । एषामपसदत्वेऽपि द्विजत्वं न व्याहतम् ।

ततोऽग्रे—

सजातिजानन्तरजाः षट्सुता द्विजधर्मिणः ।

षट्सुताः द्विजधर्मिण उपनेया इति च तत्र कुल्लूकः ।

पुनस्ततस्तत्रैव—

यस्माद्बीजप्रभावेण तिर्यग्जा ऋषयोऽभवन्
पूजिताश्च प्रशस्ताश्च तस्माद् बीजं प्रशस्यते ॥

यदुक्तं न ब्राह्मणक्षत्रिययोरित्यादिषट्श्लोक्या तन्नूनमपरिणीतसवर्णापरम् ।

सवर्णाग्रे द्विजातीनामिति श्लोकेऽग्रपदस्वारस्यात् । कुल्लूकभट्टेनाऽपि तत्र तथैव व्याख्यातत्वाच्च । अन्यथा पूर्वापरग्रन्थविरोधः परिहार्यो न स्यात् ।

तदेवं सवर्णायाः पाणिपीडनानन्तरमसवर्णानां ग्रहणे न कोऽपि दोष इति सिद्धान्तः । अत एव **इन्द्रस्य प्रिया जाया वावाता प्रासहा** नामेत्यैतरेयश्रुतेर्व्याख्यानावसरे सायण आह । राज्ञां हि त्रिविधाः स्त्रियः । तत्रोत्तमजातेर्महिषीति नाम । मध्यमजातेर्वावातेति । अधमजातेः परिवृक्तिरिति ।

ब्राह्मण---क्षत्रिययोरधर्मपरिचर्ययाऽनार्यत्वलाभोऽपि स्पष्टं समाम्नात इहैवैतरेयब्राह्मणे । स यथा । **ऐतशप्रलापं शंसति । ऐतशो ह वै मुनिरग्नेरायुर्ददर्श । यज्ञस्यायातयाममिति हैक आहुः । सोऽब्रवीत् पुत्रान्पुत्रका अग्नेरायुरदर्शम् । तदभिलपिष्यामि यत्किंच वदामि तन्मे मा परिगातेति स प्रत्यपद्यतैता अश्वा आप्लवन्ते प्रतीपं प्रातिसत्वनमिति । तस्याभ्यग्निरैतशायन एत्याकालेऽभिहाय मुखमप्यगृह्णात् । अदृपन्नः पितेति । तं होवाचापेह्यलसोऽभूर्यो मे वाचमवधीः । शतायुं गामकरिष्यं सहस्रायुं पुरुषं पापिष्ठां ते प्रजां करोमि यो मेत्थमसक्था इति । तस्मादाहुरभ्यग्नय ऐतशायना और्वाणां पापिष्ठा इति । ६, ३३.**

क्षत्रियस्याधर्मपरिचर्ययाऽनार्यत्वलाभे निदर्शनम् । **तस्य ह विश्वामित्रस्यैकशतं पुत्रा आसुः । पञ्चाशदेव ज्यायांसो मधुच्छन्दसः पञ्चाशत् कनीयांसः (इति) तद् ये ज्यायांसो न ते कुशलं मेनिरेताननु व्याजहार । अन्तान्वः प्रजा भक्षीष्टेति । त एतेऽन्ध्राः पुण्ड्राः शबराः पुलिन्दा मूतिबा इत्युदन्त्या बहवो वैश्वामित्रा दस्यूनां भूयिष्ठाः (इति) । ७, १८ ॥**

अथ शाखाविचार आरभ्यते । कस्याः शाखाया इदं ब्राह्मणम् । एतद् ब्राह्मणं शाकलशाखायाः । इयं तु (१) शाकलाः (२) बाष्कलाः (३) आश्वलायनाः (४) शाङ्खायनाः (५) माण्डूकाश्चेति या ऋग्वेदस्य प्राधान्यत्वेन परिगणिताः पञ्च शाखाः सन्ति तासामेकतमा । केचित्त्वाश्वलायनशाखाया अप्येतदेव ब्राह्मणमिति वदन्त ऐतरेयब्राह्मणस्यैवाश्वलायनब्राह्मणमित्यपि नामान्तरमिति प्रतिपादयन्ति । तदयुक्तम् । अवशिष्टानां शाखानां ब्राह्मणानि सर्वत्र नोपलभ्यन्ते । परमैतरेयि-कौषीतकि-शैशिरि-पैङ्गीत्यादयोऽन्येऽपि केषांचिन्मताभिप्रायेण ऋग्वेदस्य शाखाभेदाः सन्ति ॥

अथ ब्राह्मणग्रन्थविचारः । ब्राह्मणस्यास्य वेदेऽन्तर्भावः । मन्त्रब्राह्मणयोर्वेद इति

संज्ञात्वात् । मन्त्रो नाम यो ह्यव्यभिचरितस्वरवर्णादिपठनपाठनक्रमागतः सन् सर्वकालं सर्वदेशेषु प्रतिशाखमविभागेन वर्तमानः स एको मन्त्रः (मन्त्रराशिः)। अपरस्तु विधि–निन्दा–प्रशंसा–संप्रश्नाख्यानादिभिस्तस्यैव प्रायो विनियोगप्रख्यापक उपव्याख्यानभूतो वाक्यनिचयो ब्राह्मणराशिः (ब्राह्मणम्)। अनयोरेकः सङ्ग्रहो वेद इत्यभिधीयते । वेदनिबन्धेषु मन्त्रब्राह्मणभागौ परस्परमसंभिन्नावेव प्रायः पठ्येते । क्वचित्तु ब्राह्मणसंमिश्रितोऽपि मन्त्रभागः पठितोऽस्ति । एवमुभयात्मकोऽपि विध्यर्थवादमन्त्ररूपेण त्रिधा व्यवस्थितोऽयं वेदराशिरेकमूल एककर्मलक्षणफलो महाकल्पवृक्षो वरीवर्ति । अस्य च फलभूतं कर्म (१) विधिना विहितम् (२) अर्थवादेन प्ररोचितम् (३) मन्त्रेण च स्मृतम् सदभ्युदयकारि भवति ॥

ऐतरेयस्य महर्षेः कालविचारः। आश्वलायनगृह्ये देवर्ष्याचार्यतर्पणविधिविधायके सूत्रेऽस्य नामोपलभ्यते । तेन वयं ब्राह्मणाः सर्वे प्रत्यहमेनं जलाञ्जलिभिस्तर्पयामः । इदमेकमेतस्यातिप्राचीनत्वे लिङ्गम् । पाणिनीयसूत्रेणैवैतस्य सिद्धिर्भवतीति द्वितीयं प्रमाणम् । तद्यथा । योऽयमैतरेयः शब्दः स तु इतरशब्दाद् व्युत्पन्नः । इतरशब्दस्य शुभ्रादिगणे पाठात् । शुभ्रादिभ्यश्च (ढक् स्यात् । अपत्येऽर्थे ।) ४, १, २३, इति पाणिनीयसूत्रेणापत्येऽर्थे ढकि ककारस्येत्संज्ञायां लोपे च आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनाम् ७, १, २, इत्यनेन सूत्रेण ढस्थाने एयादेशे तद्धितेष्वचामादेः ७, २, ११७, इत्यनेन सूत्रेणादेरचो वृद्धौ ऐतरेयशब्दः सिध्यति । अनया रीत्या भगवता पाणिनिना ऐतरेयशब्दो व्याख्यातस्तेन ऐतरेयो नाम महर्षिः ख्रिस्ताब्दात्पूर्वं सप्तमशतकारम्भे उत्पन्नस्य गीर्वाणभाषाया व्याकरणप्रणेतुर्भगवतः पाणिनेः कथमपि नार्वाचीन इति तु निर्विकल्पम् । भगवतः पाणिनेः समयस्तु ख्रिस्ताब्दात्पूर्वं सप्तमशतकारम्भ एवेत्येके[१] । ब्राह्मणस्यास्य प्रादुर्भावसमयः ख्रिस्ताब्दात्पूर्वं ३०००–१४०० मिते वर्षे प्राय इत्यन्ये[२] । अपरे तु ख्रिस्ताब्दात्पूर्वं १४००–१२०० मिते वर्षे ब्राह्मणग्रन्थः प्रादुर्बभूवेति निश्चिक्युः[३] ॥

ऐतरेयब्राह्मणस्य पदपाठाभावाद् भाषाया अपि दुरवगाहत्वात् पदपदार्थज्ञानमन्तरा वाक्यार्थज्ञानं न संभवतीति मनस्यानीय चतुःपञ्चाशदधिकसप्त-

१ See Early History of the Dekkan. Page 8.

२ See Page 454 of the Arctic Home in the Vedas.

३ See Vol. 1 PP. 47–48 of Dr. M. Haug's Edition of the Aitareya Brâhmaṇam.

दशशत (१७५४) मिते शालिवाहनाब्दे नन्दननाम्नि संवत्सरे लिखितमेकमैतरेयब्राह्मणस्य पुस्तकमस्मत्संस्कृतपुस्तकसंग्रहान्तर्गतमपरं त्रिषष्ट्यधिकाष्टादशशत (१८६३) मिते पुण्याख्यपत्तने हौगपण्डितेन मुद्रितं तृतीयं चतुर्णवत्यधिकाष्टादशशत (१८९४) मिते कलिकातायां राजधान्यां बिब्लोथिकाइण्डिकापुस्तकावलिषु मुद्रितं चतुर्थं षण्णवत्यधिकाष्टादशशत (१८९६) मिते ख्रिस्ताब्दे पुण्यपत्तन आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिषु मुद्रितमैतरेयब्राह्मणमेवंविधानि त्रिचतुराणि पुस्तकानि मेलयित्वा यत्र यत्र संहितायाः प्रतीकमुपलब्धं तत्र तत्र ऋक्संहितायाः पदपाठानुरोधेन कुत्रचित् सायणाचार्यविरचितभाष्याधारेण च पाठान्तराणि सम्यग्विचार्य सर्वेषां पदानामकारादिक्रमम्—क, का, कि, की, कु, कू, के, कै, को, कौ, कम्, कः–एवंविधमनुसृत्यं कामदुघेवैषाऽनुक्रमणिका विरचिता । अस्यामनुक्रमणिकायां विषमाणि प्रक्षेपयुतानि च पदानि तेषु तेषु स्थलेषु टिप्पण्यादिभिर्विशदीकृतानि । सर्वत्र ग्रन्थे स्थूला–मध्यमा–सूक्ष्माश्चेति त्रिप्रकारकाः सीसकाङ्का उपयुक्ताः सन्ति । ते च यथासंख्यं **पञ्चिकादर्शकाः खण्डसूचकाः आवृत्तिवाचकाश्चेति** बोद्धव्यम् ।

अस्या दर्शनेनैतरेयब्राह्मणान्तर्गतः कतमोऽपि शब्दो दिदृक्षोः पुरस्तादविलम्बितमागमिष्यत्येव । येषु येषु ग्रन्थेषु ब्राह्मणस्यास्य प्रतीकान्युपलभ्यन्ते तेषां प्रतीकानां सत्यासत्यत्वनिर्णयमाशु दास्यति शब्दानुक्रमणिकेयम् । एतदन्तर्गतशब्दानां दर्शनेन मनुष्य ऐतिह्यमपि ज्ञानमापद्येत । कतमः शब्दः कतमस्यां पञ्चिकायां कतमस्मिन् खण्डे कतिकृत्व आगच्छतीत्येतत्सर्वममुष्याः पीयमसंशयं वदिष्यति । ऐतरेयब्राह्मणकालिकान्याचारविचारविज्ञानानि कीदृशान्यासन्नेतदपि संक्षेपत इयमनुक्रमणिका सर्वेभ्यः कथयिष्यति । प्रत्युत्थानविधिमधिकृत्य प्रत्युत्थेयाः शब्दो द्रष्टव्यः २,२०; विवाहविधिमधिकृत्य अपुत्रशब्दो द्रष्टव्यः ७,१३; तदानींतनस्त्रीणामसाधारणं पाण्डित्यमधिकृत्य गन्धर्वगृहीता शब्दो द्रष्टव्यः ५,२९; अनूचानानामीशानां वा गृहेषु स्नुषाया लज्जामधिकृत्य स्नुषाशब्दो द्रष्टव्यः ३,२२; प्रातःस्नानस्य कर्तव्यतामधिकृत्य अस्नातः शब्दो द्रष्टव्यः ७,९; मृतस्य शरीरालाभे पर्णशरीरदाहमधिकृत्य पर्णशरशब्दो द्रष्टव्यः ७,२; देवाद्यर्चनविहीनस्य निन्दामधिकृत्य अनद्धाशब्दो द्रष्टव्यः ७,९; अतिथिसत्कारमधिकृत्य अतिथिशब्दो द्रष्टव्यः ५,३०; महोदधौ प्लवनमधिकृत्य प्रप्लवेरन् शब्दो द्रष्टव्यः ६,२१; प्राकारनिर्माणमधिकृत्य पुरशब्दो

द्रष्टव्यः १,२३; उपविमोकव्यवहारमधिकृत्य उपविमोकशब्दो द्रष्टव्यः ४,२७; पृथिवीभ्रमणविज्ञानम् । सूर्योदयास्तमयविज्ञानम् । अहोरात्रविज्ञानं च ३,४४; अस्मिन् खण्डे उपलभ्यते । एकस्यां जायायाममृतायां जायान्तरपरिग्रहणमधिकृत्य जायाशब्दो द्रष्टव्यः ३,२३,४७; जीवत्पतिकायाः स्त्रियाः पत्यन्तरग्रहणाचारप्रतिषेधमधिकृत्य नैकस्यै बह्वः सह पतयः इत्येते शब्दा द्रष्टव्याः ३,२३. एवमादीनि बहूनि विज्ञानान्येतस्या अनुक्रमणिकायाः साहाय्येन मनुष्योऽधिगमिष्यतीत्यलं विस्तरेण ॥

अस्या अनुक्रमणिकाया आ समाप्तेः प्रथमप्रूफसंशोधनकर्मणि यथाशक्ति साहाय्यं कुर्वतोर्मत्तनूजन्मनोर्नारायणमाधवयोर्धन्यवादमनाविष्कृत्यास्मात्प्रास्ताविकाल्लेखाद्विरन्तुं नोचितमिति तयोरायुरारोग्यं वितनितुमीशं प्रार्थ्य विरमामि । तथा निर्णयसागरस्थैः पणशीकरोपाह्वयैर्वासुदेवशास्त्रिभिरपि प्रकृतग्रन्थमुद्रणीपत्रशोधनपरिश्रमं स्वीकृतवद्भिर्मयि बहूपकृतम् । इत्थं यथामति सुरचितेऽपि शोधनकर्मणि दृष्टिदोषात्प्रमादाद्वा समुपजातानां मम स्खलितानां प्रबोधनेन मामनुगृह्णन्तु सहृदया इति सप्रश्रयमभ्यर्थये

मुम्बापुर्यां माघमासस्य शुक्लपक्षस्य
प्रतिपदि शाके १८३७
राक्षसनाम्नि संवत्सरे.

विदुषां वशंवदः
विश्वनाथशर्माहम् ।

श्रीः ।

मातापितृभ्यां नमः । श्री३गुरुभ्यो नमः ।

अथ श्रीमदृग्वेदस्यैतरेयब्राह्मणान्तर्गत-सुप्तिङन्तपदानामकारादिमातृका-क्रमेणानुक्रमणिका ।

* अदशमिति यन्मुद्रितं तदशुद्धम् । भाष्यविरोधात् ।

† ऐतरेयब्राह्मणस्य प्रथमपञ्चिकायास्त्रिंशत्तमे खण्डे ऋक्संहितायाः पदपाठानुरोधेन ‘अदितिः’ इत्येव पदं न्याय्यम् । नतु ‘आदितिः’ यथाऽऽनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके लिखितम् ।

* [नानाश्रान्ताय इत्यत्र न+अनाश्रान्ताय इति वा पदं । इति भाष्यम् ।]

† [अत्रैव अनिल्या इति द्वितीयं पदं दृश्यते तदशुद्धम् ।]

* [अत्र सर्वत्रैतरेयब्राह्मणपाठे अनुयाजाः इति ह्रस्व उकारः । तैत्तिरीयपाठे तु दीर्घः ।]

† [यक्ष्यमाणः इत्यस्य पदस्य स्थाने अयक्ष्यमाण इति वा पदमिति भाष्यम्]

* [अयुवमार्यस्येत्यत्र अयुवम्+आर्यस्येति वा पदे । इति भाष्यम्]

‡ (अयुवमार्यस्येत्यत्र अयुवमारि+अस्य इति वा पदे इति भाष्यम्) .

† [पत्रिकायामर्चता इति पदं परं ऋग्वेदसंहितायाः पदपाठेऽर्चत इति पदं दृश्यते.]

अश्वः २, ८; ३, ११,४७,४९[२]; ४,१; ५, १[२]; ६, ३५.
अश्वतरः ३, ४७.
अश्वतरीरथः ७, १८, ६, २७.
अश्वतरीरथेन ४, ९.
अश्वत्थः ७, ३२; ८, १६.
अश्वत्वम् ३, ४९; ५, १.
अश्वम् २, ८[२]; ३, ११,४९; ८, २१.
अश्वरथः ७, १९.
अश्वरथेन ४, ९.
अश्ववत् ५, १[२],१२,२०.
अश्वस्य ३, ४९.
अश्वाः ४, ६; ५, १[२]; ६, ३१; ८, ११.
अश्वात् २, ८; ३, ४९.
अश्वाँ(अश्वान्) ३, ५; ५, १; ८,२३.
अश्वानाम् ५, १; ८, ११[२].
अश्वाभिधान्यपिहितेन ६, ३५.
अश्विना १, २१[३],२२[३], ३०; ४, ११[२]; ५, १२,२०; ७, ९.
अश्विनोः १, २१[२], २२; २, १८, २५; ८, ७[३].
अश्विनौ १, १८[३], २१; २, १५, २५[२]; ३,४; ४, ८[७], ९[४]; ५, १; ७, १६[३]; ८, १२, १७.
अश्विभ्याम् ७, ९[२].
अश्वेन ३, ४९[२]; ८, २१[८],२२.
अश्वैः ४, २७; ८, २३.
अषाढ्ळम् ८, ३.
अष्ट ६, १५.
अष्टकः ७, १७.
अष्टत्वम् १, १२.
अष्टमम् ५, १८.
अष्टमस्य ५, १८[१२], १९[१३].
अष्टमे ५, १८[९], १९[१३].
अष्टर्चम् ५, ४.
अष्टाकपालः १, १.
अष्टाकपालम् २, २३; ७,६[४],७[४],८[४],९[५].
अष्टाक्षरम् ३, १२[२].
अष्टाक्षरा १, १; २,१७; ३,१२,२८[३].
अष्टाक्षराणि ६, २४[३].
अष्टाक्षरेण ६, २६.
अष्टाचत्वारिंशाः ४, १२.
अष्टातयानि ८, ५.
अष्टादश ४, १६.
अष्टानाम् १, १२.
अष्टाभिः १, १२[४]; ३, २८.
अष्टाशीतिः ८, २२.
अष्टाश्रिः २, १[२].
अष्टासप्ततिम् ८, २३.
अष्टौ १, १०,१२[२], १३, २८, २९; २, १७,१८,३७; ३, २२; ४, २३.
अष्ठीवन्ता २, ६.
असंयत्तः १, २९.
असंस्थितम् ३, ३७; ६, ३.
असंस्थितः १, ११.
असंस्थिताः २, २९.
असंस्थितान् २, २८[२],२९[२]; ३, ५.
असक्थाः ६, ३३.
असंख्यातम् ८, २०.
असत् २, ८[२], ११[२],१३[२]; ३, ४३; ६, ३३[२]; ८, १,४.
असदत् १, २८,३०.
असनत् २, ५.
असपत्नाम् १, २४[२].
असत्वरमाणाः ३, ४४[३].
असंधेयम् ७, १७[२].
असमायी ६, २६,३६.
असंप्रदायम् ५, ९.

अस्तोमकृन्तत्राय ५, १६.

अस्थाः ६, १९.

अस्थात् ५, १३,१६; ७, १७.

अस्थि २, ९,१४; ६, २९.

अस्थुः ४, ११.

अस्थूरिणा ५, ३०.

अस्ना २, ७^{३}.

अस्नातः ७, ९.

अस्पर्धन्त २, २०; ४, १७; ६, ३४.

अस्पृण्वन् ४, १९.

अस्मत् २, २; ७, ९,२३,२४.

अस्मभ्यम् २, १५^{२}.

अस्माकम् १, २४; ३,३९; ५,२५; ६, १५; ७, २७.

अस्मात् १, ११,२०,२३; ३, १८,१९, २५; ४, १८,३०; ५, ३०; ६, ८, ९,२०, ३४^{९}; ७, १, २९^{३}; ८, ८, २७.

अस्मान् १, ९,२१,२६,२७; २, ३^{२}; ३, १९^{२}.

अस्मासु २, २, ७; ४, ११; ५, २२, ७, १२.

अस्मि ३,१३,२२; ७,२४^{३},२७; ८,२७.

अस्मिता १,१९; २,३,६; ३,४८.

अस्मिन् १, ११,१९^{२},२०^{३}, २१^{७},२८^{२}; २,१६,३४^{४}; ३,१७^{५},२०,२२,२३, ४६^{३}; ४,१०, १५, २१^{३}, २४^{२}, २५, २६, ३०; ५,२२; ६,८, २०^{२},२७, ३०^{३},३१; ७,७,१०^{२},१३,१७,१८, १९,३२^{३}; ८,७,८^{७}, ९, १४, १६^{८}, १९,२०^{६},२२,२७^{५}.

अस्मे १,१३; ३,३८.

अस्मै १,४,८,१३^{४},१५; २,३,६,९,४०; ३, ६,११,२१^{२},३८^{२}; ४,२,३^{३}, ४, १६,२५^{२}; ५,१९,३१; ६,३^{२},१८^{२}, २०^{२},२९; ७,५,१२^{२},१३,१७,३३; ८,१^{२},४,६,८,१०,१७,२०,२४^{२}, २६^{२}.

अस्य १, ६,९,१३,१६^{६},१७,२२^{३},२४, २६^{३},२८,३०^{२}; २,१^{२},२,६^{७},७^{३},८^{२}, १०^{२}, ११^{५}, १३^{२}, १५^{२}, १६^{२}, १७, १८^{५},२०^{२},२१, २२, ३०, ३१, ३२, ३३,३५,३६,३७^{६},३८^{३},३९^{२}; ३,१, २^{८},३^{८}, ४^{१९},७^{५},१३,१७^{४},१८,१९, २२^{३},२४,३१^{२},३३^{४},३७, ३९,४३^{४}, ४७,४८^{५}; ४, १,३,६^{२},७,९.१०,, १४^{३},२०^{२}; ५, १३,१५^{२},१६^{२},१८, १९,२५,२७,२८^{५},२९^{२}, ३०^{२},३१^{२}, ३३; ६,१^{३},२^{२},३,४,११,१२,१३^{२}, १४^{४},२१, २३, २८, २९,३०, ३१, ३२,३३; ७,२^{२}, १२^{२}, १४^{६}, १५, १७^{२},१९,२६,२९^{३},३०^{२},३१^{२},३२^{२}, ३३^{२},३४^{३}; ८, २,५,७, १०, २०, २४^{८},*२५,२८.

अस्याः १,६,७,२३; २,२; ३,२२; ५, २७; ६,३५; ७,३; ८,५.

अस्याथाः ६,३०.

अस्याम् १,१,८^{२}; २,८; ३,२२,३१; ४, २७^{२}; ७,१३; ८,१४^{२},१९.

अस्यै १,८^{२}; २,२२.

अस्रवत् ३,२६.

अस्वरन् १,२०.

अस्वर्गेण ७,१०.

अस्वादु ५,२२.

* [अयुवमार्यस्येत्यत्र 'अयुवमारि+अस्य' इति वा पदे]

* (अहोभिरितिवक्तव्ये वर्णविकारेण अहभिरित्युक्तम्)

* [आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके 'आदितिः' इत्याकारकं पदं दृश्यते परं ऋग्वेदसंहितायाः पदपाठे 'अन्तः+च+प्र+आगाः+अदितिः' ८,४८,२. एवंविधानि पदानि सन्ति । अतोऽस्माभिरपि स एव पाठोऽङ्गीकृतः]

* हौगनाम्ना पण्डितेन मुद्रितपुस्तके हि तानि इति भिन्ने पदे दृश्येते परं आनन्दाश्रमस्थपण्डितैः आहितानि इति पदं मुद्रितम् । एतदेव शुद्धम् ।

* प्रथमपञ्चिकायाः द्वाविंशतितमे खण्डे आहुतमित्यस्य स्थाने हौगपण्डितः स्वाहुतम् इति लिखति ।

[* निपातद्वयम् । एतयोर्निपातयोः समुच्चयार्थोऽस्ति । अतोऽत्र संग्रहः ।]

* आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके प्रथमपञ्चिकायाः सप्तमे खण्डे उपक्रामत् इति पदं मुद्रितं परमेतदशुद्धम् ।

उपेन्द्रस्य ३,२४.
उपेप्सन्ते ४,२७.
उपेयाः ७,१७.
उपेयाम् ७,१७[२].
उपेयाय ७,१५.
उपैति १, २५[५]; ४, १०, १३, १४[२]; ७, ११.
उपैमि ७,२३,२४.
उपो ४,३.
उपोद्गृह्णीयात् ७,३३.
उपोत्तिष्ठत् ३,४९.
उपोदतिष्ठत् ५,१४.
उपोदासर्पत् ६,१[२].
उपोदेति ८,२४.
उभयतः १,११[२],२९; २,३०; ३,१२[३], १९[२],२२[२], ३०[२],३१[२],४१; ४,१५[४], १८[४],२२; ५,३,३०.
उभयतःपात् ५,३३.
उभयतश्चक्रः ५,३३.
उभयत्र ६,१८[२].
उभयम् ४,३१; ५,१८; ८,२,१५[२].
उभयसाम्नः ८,१[२],२.
उभयान् ८,२८.
उभयीः ३,४८[३].
उभयीभिः ६,८,२३.
उभयीषु ३,४८.
उभये २,१५; ४,२५
उभयेद्युः ५,२९[२].
उभयेषाम् २,२२.
उभयोः १, ११[४],१४; ३, २९, ३८; ४, १५,१७; ५,३१; ७,५,१८; ८,५.
उभय्यः २,१८[२]; ६,८.
उभा १,२२; ४,११[२]; ६,१५.
उभाभ्याम् १, २३; ३, २७; ४, १६, १७[२]; ५,३०,३१; ८,६.
उभे ३,२०[२],२९; ४,६[४],१०,१३[६],१९, ८,१[२],२.
उभौ १, १४; ३, ४३; ६, ७, ८[२], १५; ८,२.
उम् ६,१०.
उरुगायः ७,१३.
उरुम् ५,५; ६,२२.
उरुष्यति १,२८[२].
उरूकम् २,७.
उरौ ५,१५; ६,२२.
उर्वी ४,२०.
उल्बणम् २,७.
उल्बम् १,३.
उल्बात् १,३.
उल्बेन १,३[२].
उल्मुकम् २,११; ७,७.
उवाच ३, २२,४८; ४, २७; ५, २९[२], ३०,३३; ६, १,२४,३०[५],३३.३४[२]; ७, १४[१२], १५[११], १६[८], १७[११], १८, २७[३],२८,३०,३४; ८,२२,२३[५].
उशतीः २,२०.
उशन्ताः ५,१८.
उश्मसि ३,२२.
उषर्बुधम् ५,६.
उषसम् ३,३३; ४,८; ७,१६[२].
उषसः २,१८; ४,९; ५,१८.
उषसाम् १,२१; ७,६.
उषसि ४,९.
उषसे ३,४८.
उषस्यम् २,१८; ४,८[२],९.
उषस्यानि २,१७.
उषाः २,१५,१८[२]; ३,४८; ४,९,२७.

ए

* अञ्मः इत्यस्य स्थाने हौगपण्डितमुद्रितपुस्तके ऐञ्मः इत्याकारकः पाठ उपलभ्यते । परमयं प्रामादिक इति प्रतिभाति । सायणाचार्यास्तु अञ्मः अञ्जनं कुर्मः इति लिखन्ति । हौगपण्डितोऽपि यूरोपीयभाषोपनिबद्धे स्वस्मिन्ग्रन्थे 74 पत्रे 'We anoint the sacrificial post (yûpa)'. इति लिखति तस्माज्ज्ञायत एवास्य पाठस्य वैयर्थ्यम् ।

औ

क

घ

च

छ

ज

* डाक्तरपदवाच्यह्यौगमुद्रितपुस्तकस्थः 'जनिषा' इति पाठः ।

तेजसा १,२८; २,४; ४, २३,२४; ५, २९[२]; ८,४,७[३].
तेजसि ५,२९[२].
तेजस्कामः १,५; २,१,२०; ४,२,११.
तेजस्वत् ५,२९.
तेजस्वती ५,२९.
तेजस्वी १,५,८; २,१; ४,२.
तेन १, ६[३],१४[४]; २, ११[२],१६[४], १८[२], १९[३]; २६,२७,३०.३१[२],३६; ३,१[६], ३[४],४[८],५[२],१९,२७[२], ३२,४३,४४[२]; ४, ३,६[९],१०[९],११[८], १५,२३, २५, २६,२७[२]; ५,४[५],५[४],६,८, १२,१३, १५, १६, १७, १८,१९, २०, २१, २७[२],३२[४]; ६,२[२],३[३],८[२],१०[५],१२, १३[३],२०[२],२६; ७,३,४[२],११[२],१२, १४[२],१७,२९[३].
तेभिः ५,१२.
तेभ्यः १, १०,१५; २, ३,७; ३, ३०[४], ४७; ४,२५; ५,३२[४]; ६, ३५; ७, २७,३०.
तेषाम् २, १०[४],१३,२३[२], २५,३६; ३, ३३; ४, १९,२१; ५, ११,१४,२२, २५, ३३; ६, १[२],३, १०, १२, २४, ३६; ७,२,१२,२७,३१.
तेषु ४,१८; ८,१७.
तैः १,१३,२१; २,२,३६; ४,२२,२४; ७,१९,२७; ८,८.
तोकवत् २,४०,४१.
तोकवान् २,४०,४१.
तोकस्य १,२८.
तोके २,७.
तोक्म ८,१६[४].
तोक्मकृतानि ८,१६.
तोक्मानि ८,५,८.
तौ १, ४[३],२२, २९; २, ३[२], ११,२२[४], २५; ३, १७; ४, १,८, १५, २३, २७[३]; ६,१५; ७,१५; ८,२७.
त्यम् ४, २०,२९, ३१; ५, १,४[२], १२, १६,१८,२०.
त्ये १,२२.
त्रयः १,५,३०; २,१७,१८[२]; ३,७; ४, ९,१२,१८[६],२४; ५,१,३,१२,२०, २१,३२; ७,१५,३०.
त्रयम् ६,१०.
त्रयस्त्रिंशः ५,११.
त्रयस्त्रिंशच्छतम् ८,२३.
त्रयस्त्रिंशत् १, १०; २, १८[२], ३७; ३, २२; ६,२,
त्रयस्त्रिंशतः ६,२.
त्रयस्त्रिंशत्या ६,२.
त्रयस्त्रिंशदक्षरा १,६; २,३७; ३,२२.
त्रयस्त्रिंशदक्षरे १,१०[२].
त्रयस्त्रिंशेन ८,१२,१७.
त्रयाणाम् १,२२; ३,४६[२]; ७,२९.
त्रयी ५,३३.
त्रय्या ५,३३[२].
त्रयोदश १,१६.
त्रयोदशः १,१२.
त्रयोदशकपालम् ७,९.
त्रयोदशात् १,१२.
त्रय्यै ५,३२[२]; ८,११.
त्राता ८,११.
त्रिंशत् ३,४१[२]; ४,१६; ८,४.
त्रिंशति ५,२१.
त्रिंशदक्षरा ४,१६; ८,४.
त्रिः १, १,१३[४], १६[४],२८[४], २९[४]३०[२]; २, २[४],७, १६, १९,३७[२]; ३, १९[२]; ४,७,११; ५,२१,२४; ६,१५.

द

* पुण्यपत्तने आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके 'लोकानाम्' इत्येव पाठ उपलभ्यते परं महाशयैः हौगपण्डितैः 'देवलोकानाम्' एतादृशः पाठोऽङ्गीकृतः.

‡ (दकारवकारयोर्विपर्यासेन वेदानां संबन्धीति व्याख्यातं भाष्यकारैः)

* (उभयोरपि पुस्तकयोः द्वे इत्यस्य स्थाने द्व्ये इत्याकारकं पदमुपलभ्यते)

न

७,८^{२}, ११^{१३}, १४^{२},१५, १६^{२}, १७,
१८^{२},२०^{२},२१,२२,२३^{५},२७^{२},२८^{४},
२९^{४},३०^{२},३१,३३^{२}, ३४^{३},३५,३६,
३७,३९^{४},४२^{६},४३^{२},४४^{४},४५,४६^{६},
४९^{३}; ४, १,३^{२},४,५^{६},६^{२},७^{४},८,९^{२},
१०^{१३},११^{२},१२^{३},१३,१७,१८^{३},१९,
२०^{३},२१,२२^{२},२५^{६},२६^{५},२७^{४},२८,
३१^{३}, ३२; ५, ४^{२},५,६^{५}, ७,८, ९^{९},
१२,१३, १५,१६^{६}, १७,१८^{४},१९^{२},
२०,२१, २३,२४^{४}, २५,३०^{२}, ३१,
३३^{३}; ६, १,२, ३^{२}, ५^{२}, ६^{३},७, ८^{२},
९^{२},१०,११, १२^{२},१५^{६}, १८^{३},१९^{२},
२०,२१^{३},२२,२३^{३},२४^{३},२६^{६},२८^{३},
३०^{३}, ३१, ३२^{१०}, ३३, ३४^{२}, ३५^{४},
३६^{६};७,२^{२},६,७,९^{६},१०, ११,१२^{२},
१३^{३}, १४, १५^{२}, १६^{२}, १७^{४}, १८^{३},
२०, २२^{२}, २३^{१०}, २४^{७}, २६^{६}, २९,
३०,३१^{२}; ८,२;६,७,११^{५},१२,१५,
१७,२१,२३^{५}, २४,२५^{२},२७,२८^{१७}.

नः १, ९^{३},१३^{३},१४,१६,१८,१९^{२},२१,
२२^{३},२४^{२},२८^{४},२९,३०; २, १,२^{३},
५, ८^{२},११^{२}, १२^{२}, १३^{२}, १६, १९,
२०^{२}, २५,२८, ३१,४०^{३}, ४१^{३}; ३,
८,११, २१^{२},.२२, २५, २६, २८^{२},
३४^{४},३८, ४२^{४}, ४५^{२}; ४, ३^{३},७,९,
१०^{२},२५,२९^{२},३०^{३};५,१^{२},२,४,६^{२},
७,८^{२},९,१२^{३}, १३^{६},१६^{३}, १७,१८,
१९,२०^{३}, २१^{६}, २७^{२}, ३२; ६, १^{२},
३,६,१२, १३,१५^{२}, १८,१९, २२,
३३,३४; ७, ३^{२},६,७^{२},८,९^{३},१७^{३},
१८, २१^{२}, २८, ३३^{२}; ८, ११,२०.

नकिः ५,१,५,१२,२०.

नक्तम् ४,५; ५,२४^{२},३०.

नक्षत्राणि ४,३५.

नक्षन्त ५,२०.

नखम् ३,२६^{२}.

नगरी ५,३०.

नग्नजिते ७,३४.

नतराम् ४,२५.

नदीतमे ५,४.

ननु ५,१४; ७,१५.

नन्दति १,१३.

नन्दन्ति १,१३.

नप्तॄन् ७,१०.

नपातः ६,१२.

नप्यम् ६,१८,१९.

नभः १,२२; २,३७.

नभन्यम् ५,२०.

नभयन्ति ६,२४.

नभयन्ती३(नभयन्तीम्) ६,२४.

नभाकेन ६,२४^{२}.

नभ्यम् ४,१५.

नमः १, २२,२६^{३}; ३, ३७; ४, ९; ५, २७; ७,३,१६^{३}; ८,९^{६}.

नमति १,५; २,१७; ५,१४.

नमसा १,२२; ५,१८.२०.

नमस्करोति ८,९.

नमस्कारवतीम् ३,३७.

नमस्कृत्य ८,९.

नमस्क्रियते ३,३७.

नमस्यति ३,३४.

नमस्विनः १,२५.

नमोभिः १,२९; ५,५.

नय १,९,२८.

नयति १,८; ५,२८^{३}.

नयतु ६,६.

नयन्ति २,५,११^{२}.

नयामः ६,३५.

* (नानाश्रान्ताय इत्यत्र नाना+श्रान्ताय इति वा पदे इति भाष्यम्)

* हौगपण्डितः नेषत् इति लिखति एतत्प्रामादिकम्। भाष्यविरोधात्।

* निह्नवते इति आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके । आपस्तम्बोपि तथैव लिखति ।

¶ हौगपण्डितस्तु नीथानि लिखति । परं आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके नीथा इति पदं मूले दृश्यते तत्प्रामादिकम् । भाष्ये नीथानिपदस्य वर्तमानत्वात् ।

प

* पश्च पश्चा च छन्दसि ५,३,३३. छन्दसि पश्च पश्चा वा इति द्विप्रकारकं रूपमुपलभ्यत इत्युक्तं भगवता पाणिनिना अतोत्र पश्चा इति लिखितम्।

¶ परं पुण्यपत्तने आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके पुरीष्याः इति मुद्रितम् ।

* पुण्यपत्तने आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके मूले (ऐतरेयब्राह्मणे) पूरुषाः इत्यत्र पूकारो दीर्घः। परं भाष्यकारैः व्याख्यानसमये पुकारः ह्रस्व एव गृहीतः।

* हौगपण्डितस्तु प्रवृणीरन् इत्येव लिखति। परं षण्णवत्यधिकाष्टादशशतमिते (१८९६) खिस्ताब्दे पुण्यपत्तने आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिमुद्रिते ऐतरेयब्राह्मणे प्रवृणीरनु ईदृशः पाठ उपलभ्यते। तस्माद्यदीदं पाठान्तरं स्यात् छन्दसि परेऽपि १, ४, ८१ व्यवहिताश्च १, ४, ८२ इतिसूत्रद्वयोक्तरीत्या गत्युपसर्गसंज्ञकाः शब्दाः (यथा लौकिकभाषायां धातोः प्राक् प्रयुज्यन्ते तथा) वैदिकभाषायां परेऽपि प्रयुज्यन्ते। इत्यर्थलाभे प्रवृणीरनु इत्यस्य पाठस्य संगतिः।

* प्राप्य इति वक्तव्ये प्राप्त्वा इत्युक्तम् सर्वे विधयः छन्दसि विकल्पन्ते । इत्यनेन सर्वं संगच्छते ।

* प्रासहः (प्रासहस्पतिः) **अत्रस्थं ऐतरेयब्राह्मणभाष्यम् ।** प्रकृष्टं सहः बलं येषां ते प्रासहास्तेषां पतिः प्रासहस्पतिरिन्द्रः । अचेति अजानात् देवानामभीष्टं ज्ञातवान् कटाक्षेणानुगृहीतवान् इत्यर्थः । स चेन्द्रस्तुविष्मान् बहुधनवान् ।

अत्रस्थं ऋग्वेदभाष्यम् । मण्डलं १०, ७४, ६. मूलमात्रम् । अचेति प्रासहस्पतिस्तुविष्मान्यदीमुश्मसि कर्तवे करत्तत् ॥ **पदपाठः ।** अचेति । प्रऽसहः । पतिः । तुविष्मान् । यत् । ईम् । उश्मसि । कर्तवे । करत् । तत् । **सायणाचार्यकृतभाष्यम् ।** योऽयमिन्द्रः प्रासहः शत्रूणां प्रकर्षेणाभिभविता । पतिः सर्वस्य स्वामी । तुविष्मान् तुवीति बहुनाम तत्सामर्थ्याद्धनं परिगृह्यते । बहुधन इत्यर्थः । ईदृशः सन्नचेति । सर्वैः प्रज्ञातः स महानिन्द्रो यदीं यदेतत्कर्मोश्मसि वयं कामयामहे तत् करत् करोत्येव । इदं भवत्विदं भवत्विति यत् कामयामहे तत्तदानीमेव करोत्येव नोदास्त इत्यर्थः । **ऐतरेयब्राह्मणभाष्यम् ।** पादत्रयोक्तं वावातायाः वचनं श्रुत्वा चतुर्थपादेन देवाः परस्परं ब्रुवते । यदि ईं यदिदमस्माकमप्यत्र भागोऽस्त्वित्येतादृशं कार्यं कर्तवे कर्तुमुश्मसि वयं सर्वे कामयामहे । तत्सर्वमकरत् इन्द्रः संपूर्णमकरोत् । अथवा चतुर्थपादोऽपि वावाताया एव वचनम् । हे देवा वयं सर्वे यदिदं कार्यं कर्तुं कामयामहे तद्युष्मद्भागप्रदानरूपं कार्यमिन्द्रोऽकरोदिति । इदमेव द्वितीयव्याख्यानं यदेवैतदित्यादि ब्राह्मणेन स्पष्टीकृतम् । हे देवा मया सह युष्माभिरालोचितं कार्यमिन्द्रः कृतवानित्यनेनैव प्रकारेण तस्मिन्मन्त्रे सा वावाताऽब्रवीत् ।

एतादृशं द्विप्रकारकं व्याख्यानमेकस्यैव व्याख्यातुरवलोक्य नश्चेतसि कृतं संदेहेन पदम् । अतो विदुषामग्रे उभयोरपि ग्रन्थयोः भाष्यं प्रस्थापितम् ।

See Vol. II. pp. 194—195 of Dr. M. Haug's Eng. Translation of this ऐतरेयब्राह्मण. करत् is taken by सायण in his Commentary on the ऋग्वेदसंहिता in the sense of a present tense करोति. But it is here

conjunctive, which word alone gives a good sense. Besides the present tense is never formed in this way. M. Haug. (I take here अकरत् in the sense of a future tense. *Let*, the Vedic conjunctive has often this meaning. सायण takes it in the sense of अकरोत्.)

The author of this ऐतरेयब्राह्मण takes प्रासहस्पति in the sense of the husband of the wife, प्रासहा, above mentioned in the text.

* पुण्यपत्तने आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके प्रसहा एतादृशं पदं दृश्यते तदशुद्धम्। इन्द्रस्य पत्न्याः वावाताया राजप्रियत्वात् प्रासहा इति नामान्तरम्। प्रसह्य सर्वं कार्यं कर्तुं शक्ता इति प्रासहाशब्दस्यार्थः। तस्मात् प्रासहा इत्येव पदं शुद्धम्।

फ

ब

* आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके बोधिं इति सानुनासिकं पदं दृश्यते तन्नामादिकम् । बोधि बुध्यस्व सर्वदा चित्तेऽनुगृहाण इत्यर्थप्रतिपादकं तिङन्तं पदमत्रेष्टम् ।

* ब्राह्मणस्पतिरिति हौगपण्डितमुद्रितपुस्तके एव पाठः। परं ऋक्संहितायां ब्रह्मणस्पतिरित्याकारकमेव पदमुपलभ्यते तथैव आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तकेऽपि। अतो ब्राह्मणस्पतिरित्याकारकं पदमशुद्धम्।

¶ यत्र हौगपण्डितः तद्वाक्यं ब्रूते इति ऐतरेयब्राह्मणे लिखति तत्रैव पुण्यपत्तने आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके तद्वाक् प्रब्रूते इति पाठान्तरमुपलभ्यते। सायणाचार्यकृतभाष्यानुरोधात्पूर्वस्य त्यागोऽपरस्य ग्रहणमुचितम्।

* पदमिदं पञ्चमपञ्चिकायां द्वादशकृत्वः आवृत्तम्। तत्र चतुर्थे खण्डे एतस्य मध्यमस्य त्र्यहस्य माध्यंदिनं सवनं वहन्ति इत्युक्तं सायणाचार्यैः। आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तकेऽपि पञ्चमे खण्डे माध्यंदिनमिति मुद्रितम्। तस्मात्कतरत् पदं शुद्धमशुद्धमिति निर्णेतुं तत्रभवन्तो विपश्चित एव प्रमाणम्।

४,३२^{२}; ५,४,६,१४,१६,२४,३२^{३}; ६,३,४^{४},८,१७,१९,२२^{२},२३,३२,३३^{२}; ७,१,२,५,१९^{५},२२,२५,२६,२७^{२}.

यज्ञः १,२,३,४,५^{२},७^{३},८,९,११^{२},१३,१५,१८,२८; २,७,१७^{२},२०,२४^{२},३१,३२,३४,३७; ३,९,११,१३,२३^{२},४५^{३},४९^{३}; ४,१२,२६,२८; ५,४^{२},१८,१९,२०,२१,२४^{२},२६^{२},३३^{४},३४; ६,९,१०,११,१९,२३,३१^{२},३५; ७,२,४,५^{३},१९^{२},२२,२६.

यत् १,१^{४},२^{४},३^{५},४^{४},६^{४},७^{६},८^{९},१०,११^{५},१२^{३},१३^{४},१४^{२},१५,१६^{१०},१७^{८},१९^{२},२१^{२},२२^{९},२४^{२},२५^{६},२६^{६},२८^{६},२९^{९},३०^{६}; २,१^{६},२^{३},३^{३},४^{२},५^{२},६,७^{८},८^{२},९^{५},१०,११^{५},१२^{२},१३,१४^{५},१५^{५},१६^{३},१७^{२},१८^{५},१९,२०,२१^{२},२२^{३},२३^{४},२५^{२},२६^{३},२८^{४},२९^{४},३०,३१^{२},३२^{३},३३,३४^{४},३५^{२},३७^{४},३८^{३},३९; ३,१,२^{९},३,४^{१०},५^{३},६^{३},९^{५},१०^{८},११^{६},१२^{२},१३,१७^{३},१८^{६},१९^{२},२१^{४},२२^{४},२३^{६},२५,२६^{३},२७^{३},२८^{९},२९^{६},३१^{३},३२^{४},३३^{२},३४^{५},३५^{२},३६^{३},३७^{२},३८^{३},३९^{३},४३^{८},४४^{६},४६^{३},४७^{२},४८^{४},४९; ४,१^{२},२^{२},३^{६},४^{९},५^{२},६^{७},७^{२},८^{६},९,१०^{११},११^{२},१२^{२},१३^{४},१४,१५^{८},१६,१७^{२},१८^{३},१९^{२},२०^{२},२१,२२,२४^{४},२५^{३},२६^{४},२७^{२},२९^{१०},३०^{८},३१^{१५},३२; ५,१^{२०},२,३^{३},४^{२३},६^{२९},७^{५},९^{६},१०^{३},११,१२^{२१},१४^{३},१५^{३},१६^{१५},१७^{४},१८^{२०},१९,२०^{१२},२१^{२},२२^{४},२३^{३},२४^{६},२६^{२},२७^{४},२८^{६},२९^{३},३०^{५},३२^{४},३३^{२},३४^{५}; ६,१,२^{८},३^{३},५,६^{२},७^{३},८^{४},९,१०^{४},११,१२^{६},१३^{६},१४^{१७},१५^{७},१६^{२},१७,१८^{६},१९,२०,२१^{५},२२,२३^{३},२४^{५},२५^{३},२६^{६},२७,२८^{५},३०,३१,३२^{४},३३^{३},३६^{४}; ७,१,२^{२},३^{५},५^{३},८,११^{४},१२,१३,१६,१७^{२},१८,१९^{४},२०^{३},२१,२२^{२},२३^{३},२५,२६^{५},२७,३०,३१^{४},३२^{७},३३^{४},३४; ८,१^{२},२^{४},४,५^{९},६,७^{३},८^{८},९^{४},१६^{१४},२०^{१०},२३,२४^{९},२५,२६^{२}.

यतमाने १,२९^{२}.

यतरः २,४०; ३,९.

यतरत् ३,४३.

यतस्रुचा १,२९.

यताम् २,२५.

यतीन् ७,२८.

यतेत १,१४.

यतम् २,४१.

यतः १,२९; २,२३^{२},४०; ५,१८; ६,४; ७,२,३०.

यत्तवत्पदम् १,२९.

यत्नः १,१५.

यत्र १,७,९,१६,२८,२९^{२},३०; २,२^{२},१०,१९,२०,२६^{३}; ३,२,१३^{२},१८^{२},२०^{५},२२,२४,४७,४८; ४,११^{४},१५,२०^{२},२८; ५,२२; ६,६^{२},१४,१७,२३; ७,२८,३३^{२},३४; ८,३,४,९.

यथक्रतु ५,५.

यथऋषि २,४^{२}; ४,२६.

यथा १,२,३,११,१३,१५,१७,२३; २,१२,१६,१८,३१,३४,३७^{४},

* याच्ञः इत्यस्य पदस्य स्थाने हौगपण्डितमुद्रितपुस्तके याञ्न्यः एतादृशं पदमुपलभ्यते। तदशुद्धम्। सायणाचार्यकृतभाष्यविरोधात्। अपरं च। यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् ३,३,९० इत्यनेन सूत्रेण नङ् विधानात् याच्ञः इत्येव भाव्यमिति सिद्धम्।

र

* पुण्यपत्तने आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके रंहमाणः इत्यस्य पदस्य स्थाने रम्भमाणः इति पदमैतरेयब्राह्मणे मुद्रितम्। परमनृतमेतत्। भाष्यविरोधात्। अपरं च ऋग्वेदसंहितायाः पदपाठेऽपि रंहमाणः इत्येव पदं पदपाठकर्द्भिरादृतम्। अतो रम्भमाणः इत्येव पदं शुद्धमिति न भ्रमितव्यम्।

व

* **अत्रत्यं सायणाचार्यविरचितमैतरेयब्राह्मणभाष्यम् ।** सुमिती सुमित्या शोभनेन प्रक्षेपेण स्थापनेन मीयमानः स्थाप्यमानो यज्ञवाहसे यज्ञनिर्वाहकाय यजमानाय **वर्चोधाः** वर्चसां दीप्तीनां धाता संपादयिता तेन यूपो विशेष्यते । वर्चोधा इत्येतदाशीः–प्रार्थना ।

अत्रत्यं सायणाचार्यविरचितमृक्संहिताभाष्यम् ।

मण्डलम् ६,८,३. मूलम् । सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे ।

पदानि । सुऽमिती । मीयमानः । वर्चः । धाः । यज्ञवाहसे ।

सुमिती माङ् माने इत्यस्य (धातोः) क्तिनि द्यतिस्यतिमास्थामित्ति किति ७, ४, ४०. इत्यनेन सूत्रेण ईकारादेशः । शोभनया मित्या । तादौ च निति कृत्यतौ ६, २, ५०. इत्यनेन सूत्रेण गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् । सुपां सुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्याया जालः ७, १, ३९. इत्यनेन सूत्रेण सवर्णदीर्घः । मीयमानः माङ् माने इत्यस्य धातोः कर्मणि यक् । घुमास्थागापाजहातिसां हलि ६, ४, ६६. इत्यनेन सूत्रेणात ईत्वम् । प्रत्ययस्वरः । **वर्चो धाः ।** अन्नं धेहि । अयमेवार्थो ब्राह्मणेन स्पष्टीकृतः । धाः धाञो लोडर्थे छन्दसि लुङ्लङ्लिटः ३, ४, ६. इत्यनेन सूत्रेण लुङ् । इतश्च लोपः परस्मैपदेषु ३, ४, ९७. इत्यनेन सिप इकारलोपः । गातिस्थाघुपाभूभ्यः सिचः परस्मैपदेषु २, ४, ७७. इत्यनेन सूत्रेण सिचो लोपः । बहुलं छन्दसि इत्यनेन सूत्रेणाडभावः । निघातः । यज्ञवाहसे यज्ञं वहति प्राप्नोति । वह प्रापणे इत्यस्य धातोर्वहिहाधाञ्भ्यश्छन्दसीत्यसुन् । णिदित्यनुवृत्तेरुपधावृद्धिः । गतिकारकयोरिति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं चेति पूर्वपदप्रकृतिस्वरः ।

ऋग्वेदसंहिताभाष्ये ऐतरेयब्राह्मणभाष्ये चैकस्यैव पदस्यैतादृशं द्विविधं व्याख्यानमेकस्यैव व्याख्यातुरवलोक्य सन्देहदोलाधिरूढं नश्चेतः । परं येऽनूचानास्त एवेदं निर्णेतुं शक्ता इति चेतसि संप्रधार्योभयस्थानीयमपि भाष्यमत्र संगृहीतम् ।

* आनन्दाश्रममुद्रितपुस्तके भाष्ये विदथ्याय इति वक्तव्ये विदध्याय इत्युक्तम्। तदसंगतम्।

* हौगपण्डितस्तु विष्णुं न्यङ्गं इति द्वे पदे लिखति । सायणाचार्यास्तु एषोऽच्छावाक ऐन्द्रमिन्द्रदेवताकं विष्णुन्यङ्गं विष्णुलिङ्गोपेतं शंसतु इति व्याचख्युः । अतो विष्णुन्यङ्गमिति समस्तं पदं गृहीतम् ।

* अस्मिन् खण्डे वृत्राणि इति यत् पदं तस्य पदस्य मध्ये भूः इत्यादिकं पशुभिः इत्यन्तं पदजातं प्रक्षेपणीयम्। वृत्रा इत्येतदक्षरद्वयं पुरस्तात् णि इत्येतत्परस्तात् मध्ये प्रक्षेपः। अनया रीत्या वृत्राणिपदस्य सिद्धिरवगन्तव्या।

श

---

* अस्मिन् खण्डे शक्मना इति यत् पदमुपलभ्यते तस्मिन्पदे प्रक्षिप्तस्य पदजातस्यादौ स्वरिति पशुभिरिति चान्ते । अनेन प्रकारेण शक्मनापदस्य संगतिः ।

ष

* अत्र खण्डे समर्य इति यत् पदं तस्मिन् सम इत्यक्षरद्वयमधस्तात्कृत्वा र्यं इत्येतत्तृतीयमक्षरमुपर्यवस्थाप्य भुवः इत्यादिकं पशुभिः इत्यन्तं पदजातं मध्ये प्रक्षेपणीयम् । अनेन कारेण समर्य इति पदं सिध्यति ।

* श्रीमत्सायणाचार्यैः समावज्जामीभ्यामित्यत्र ईकारान्तं जामीशब्दं गृहीत्वा जामीशब्दो जातिवाचीति ऐतरेयब्राह्मणभाष्ये लिखितम्। अग्रे गत्वा त एव समावज्जामिभिः इति पदं लिखन्ति। तस्मान्न ज्ञायते कतरच्छब्दरूपमृतं कतरच्चानृतम्। लौकिकभाषायां तु जामिशब्दः इकारान्तोऽप्युपलभ्यते।

* इङ्कतिधातोर्लोण्मध्यमपुरुषैकवचनम्। एङ्क्ष्व इति। स च गत्यर्थः। उशब्दोऽनर्थकः। सम्वेङ्क्ष्व संयोजय इति तस्यार्थः।

* सामेति नाम्नि यदेतत्सेति पूर्वमक्षरं तदेवैकं नाम तन्नामवाच्या काचिद् ऋगासीत्। अम इत्येकं नाम तद्वाच्यं सामासीत्। अतो मेलनयोग्यतायां सत्यां सैव ऋक् साम प्रत्युपावदत् समीपमागत्योक्तवती । इति भाष्यम् ।

* तृणविशेषस्य सुगन्धितेजनमिति नामान्तरम्। यस्य मूलानि घर्मकाले पानीयमध्ये लोकैः स्थाप्यन्ते। तदिदं सुगन्धितेजनम्। लौकिकभाषायां वाळा इति प्रसिद्धम्।

* वास्तविकं तु अस्थुरित्येव पदम्। परं न माङ्योगे ६, ४, ७४ इत्यनेन सूत्रेणाऽभावात् स्थुरित्याकारकमेव तिङन्तं पदमवशिष्यते। अतो द्विखण्डान्तर्गतं यत् अस्थुरित्याकारकं पदं तत्स्पष्टप्रतिपत्त्यर्थमित्यवगन्तव्यम्।

* तच्छब्दपर्यायस्य त्यच्छब्दस्य टावन्तस्य (आबन्तस्य) स्येति रूपं भवति। एवं सति अयमुष्य इति मन्त्रो यदाह तत्र वाग्देवतेत्यर्थं ब्रूते। इति ज्ञेयम्।

‡ स्याशब्दस्तच्छब्दपर्यायः। एकवचनान्तोऽपि बहुवचनान्तत्वेन विपरिणमयितव्यः। तथा सति स्या इत्यस्य स्थाने ताः प्रजाः इत्युक्तं भवति।

* हौगपण्डितस्तु आहुतपदस्य स्थाने स्वाहुतमिति पदं आंग्लभाषायां लिखति। तस्माद्ग्राह्याग्राह्यविचारोऽवश्यं सुधीभिः कर्तव्य एव। See Vol. II. P. 49 of Dr. M. Haug's English translation of the Aitareya Brâhmaṇam.

* ऋत्व्य–वास्त्व्य–वास्त्व–माध्वी–हिरण्ययानि छन्दसि ६,४,१७५ इत्यनेन सूत्रेण हिरण्यशब्दाद्विहितस्य मयटो मशब्दस्य लोपश्छन्दसि (वेदे) निपात्यते। किं नाम निपातनम्। अन्यथा प्राप्तौ अन्यथोच्चारणं निपातनमिति वैयाकरणानां सिद्धान्तः।

इति श्रीमदृग्वेदस्यैतरेयब्राह्मणान्तर्गतसुप्तिङन्तपदानाम-
कारादिमातृकाक्रममनुसृत्य शाण्डिल्यकुलावतंसेन
जोशीत्युपनाम बिभ्रता बालकृष्णसूनुना
विश्वनाथशास्त्रिणा
विरचिताऽनुक्रमणिका समाप्ता ।

॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

॥ शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु ॥

BOMBAY SANSKRIT AND PRAKRIT SERIES

Edited under the Superintendence of Prof. Dr. S. K. Belvalkar, M. A., Ph. D., and Prof. A. B. Dhurva, M. A., LL. B.

[For Copies Apply to Government Central Press, Bombay.]

No.	Title	RS.	AS.
No. I	Pañchatantra, Book IV and V, edited with Notes, by Dr. G. Bühler	0	4
No. II	Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshendus'ekhara, Part I, Sanskrit Text and Various Readings, edited by Dr. F. Kielhorn (*out of Stock*)	...	
No. III	Pañchatantra, Books II and III, edited with Notes, by Dr. G. Bühler....	0	4
No. IV	Pañchatantra, Book I, edited with Notes, by Dr. F. Kielhorn	0	6
No. V	Raghuvaṁs'a of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha, Part I (Cantos I—VI), edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A.	1	8
No. VI	Mâlavikâgnimitra of Kâlidâsa, edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A., 2nd edition (*under revision*)	2	2
No. VII	Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshendus'ekhara, Part IIA, (Paribhâshâs 1–37), Translation and Notes, by Dr. F. Kielhorn	0	8
No. VIII	Raghuvaṁs'a of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha, Part II (Cantos VII–VIII), edited with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A. (*out of Stock*)...	...	
No. IX	Nâgojibhaṭṭa's Paribhâshendus'ekhara, Part II B, (Paribhâshâs 38–69), Translation and Notes, by Dr. F. Kielhorn	0	8
No. X	Das'akumâracharita of Daṇḍin, Part I, edited with Notes, by Dr. G. Bühler (*under revision*)	0	8
No. XI	Nîtis'ataka and Vairâgyas'ataka of Bhartṛihari, edited with Notes, by Justice K. T. Telang, M. A. (*copyright restored to the editor*).	...	

A. B. 1

	Rs.	As.
No. XII Nâgojibhaṭṭas Paribhâshendus'ekhara, Part II C, (Paribhâshâs 70–122), Translation and notes, by Dr. F. Kielhorn	0	8
No. XIII Raghuvaṁs'a of Kâlidâsa, with the Commentary of Mallinâtha, Part III (Cantos XIV–XIX) edited, with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A. (*out of Stock*)	....	
No. XIV Vikramâṅkadeva-charita of Bilhaṇa, by Dr. G. Bühler (*copyright restored to the editor*)	...	
No. XV Mâlatî-Mâdhava, with Commentary, Critical Notes etc., by Sir Dr. R. G. Bhandarkar, *Second edition* ...	4	4
No. XVI Vikramorvas'îya of Kâlidâsa, with Notes, by Mr. S. P. Pandit, M. A., *Third edition*	2	0
No. XVII Hemachandra's Des'î-nâmamâlâ, Part I, by Prof. Pischel and Dr. Bühler, (*copies not available*)	...	
No. XVIII* Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. I, Part I, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*	1	8
No. XIX* Vyâkaraṇa–Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. I, Part II, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*	1	8
No. XX* Vyâkaraṇa–Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. I, Part III, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*	1	8
No. XXI† Vyâkaraṇa–Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. II, Part I, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*	3	0
No. XXII† Vyâkaraṇa–Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. II, Part II, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*	3	0
No. XXIII Vasishṭha–Dharmas'âstra, edited with Notes, by Dr. A. A. Führer (*under revision*)	0	8
No. XXIV Kâdambarî by Bâṇa and his Son, Vol. I, Text; Vol. II, Notes and Introduction, by Dr. P. Peterson, *both together*	6	8
No. XXV Kîrti–kaumudî, edited with Notes, by Professor A. V. Kathawate (*copy-right restored to the editor*) ...	...	
No. XXVI† Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. II, Part III, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*	3	0
No. XXVII Mudrârâkshasa of Vis'âkhadatta, with the Commentary of Dhuṇḍirâja, edited, with Notes, by Justice K. T. Telang, M. A. (*copy-right restored to the editor*)	...	

* Nos. 18, 19 and 20 are bound together in one volume, the whole volume eing priced Rs. 4-8.

† Nos. 21, 22 and 26 are bound together in one volume, the whole volume being priced Rs. 9.

	RS.	AS.
No. XXVIII* Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. III, Part I, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition* ...	3	0
No. XXIX* Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. III, Part II, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition* ...	3	0
No. XXX* Vyâkaraṇa-Mahâbhâshya of Patañjali, Vol. III, Part III, by Dr. F. Kielhorn, *Second edition*...	3	0
No. XXXI Subhâshitâvali of Vallabhadeva, edited by Dr. P. Peterson and Pandit Durgaprasad	2	8
No. XXXII Tarka-kaumudî of Laugâkshi Bhâskara, edited, by Mr. N. M. Dvivedi (*copy-right restored to the author*)	...	
No. XXXIII Hitopades'a of Nârâyaṇa, edited by Dr. P. Peterson	0	14
No. XXXIV Gaüḍavaho of Vâkpati, edited by Mr. S. P. Pandit, M. A. (*out of stock*)	...	
No. XXXV Mahânârâyaṇa Upanishad, edited by Col. G. A. Jacob	0	7
No. XXXVI Selections of Hymns from the Ṛigveda (First Series) By Dr. P. Peterson (*under revision*)	4	0
No. XXXVII S'âriṅgadharapaddhati, Vol. I, edited by Dr. P. Peterson	3	0
No. XXXVIII Naishkarmyasiddhi, by Col. G. A. Jacob	2	8
No. XXXIX Concordance to the principal Upanishads and the Bhagavadgîtâ, by Col. G. A. Jacob	4	0
No. XL Eleven Atharvaṇa Upanishads, with Dîpikâs, by Col. G. A. Jacob, *Second edition*	1	8
No. XLI Handbook to the study of Ṛigveda, Part I, Comprising Sâyaṇa's Introduction to his Ṛigvedabhâshya, with English Translation, by Dr. P. Peterson ...	1	3
No. XLII Das'akumâracharita of Daṇḍin, Part II, by Dr. P. Peterson (*under revision*)	0	8
No. XLIII Handbook to the Study of Ṛigveda, Part II, Comprising the Seventh Maṇḍala of Ṛigveda with the Bhâshya of Sâyaṇa	2	8
No. XLIV Âpastambha Dharmasûtra, with the Various Readings of the Hiraṇyakes'i Dharmasûtra, Part I, by Dr. G. Bühler	1	6

* Nos. 28, 29 and 30 are bound together in one volume, the whole volume being priced Rs. 9.

		Rs.	As.
No. XLV	Râjataraṅgiṇî of Kalhaṇa Part I, (Cantos I to VII) by Pandit Durgaprasada	1	8
No. XLVI	Patañjali's Yogasûtra, with the Scholia of Vyâsa, and the Commentary of Vâchaspati, by Mahâmahopâdhyâya Rajarama Shastri Bodas (*under revision*)	1	10
No. XLVII	Parâs'ara's Dharma-Saṁhitâ, with the Commentary of Sâyaṇa-Mâdhavâchârya, Vol. I, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	2	2
No. XLVIII	Parâs'ara Dharma-Saṁhitâ, with the Commentary of Sâyaṇa-Mâdhavâchârya Vol. I, Part II, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	2	0
No. XLIX	Nyâyakos'a, by Mahâmahopâdhyâya Bhimachraya Zalkikar, *Second edition*	6	0
No. L	Âpastambha Dharmasûtra, Part II, by Dr. Bühler	1	2
No. LI	Râjataraṅgiṇî of Kalhaṇa, Vol. II, (Canto VIII) by Pandit Durgaprasad	1	4
No. LII	Mṛichchhakaṭika, Vol. I, Text with two Commentaries and Various Readings, by Mr. N. B. Godbole ...	3	8
No. LIII	Navasâhasâṅka-charita, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	1	10
No. LIV	Râjataraṅgiṇî of Kalhaṇa, Vol. III, containing the suppliments to the work by Dr. P. Peterson ...	1	2
No. LV	Tarkasaṁgraha of Annambhaṭṭa, by Mr. Y. V. Athalye (*under revision*)	....	
No. LVI	Bhaṭṭikâvya, edited with the Commentary of Mallinâtha, Vol. I, by Rao Bahadur K. P. Trivedi ...	9	0
No. LVII	Bhaṭṭikâvya, edited with the Commentary of Mallinâtha, Vol. II, by Rao Bahadur K. P. Trivedi ...	6	0
No. LVIII	Selections of Hymns from the Ṛigveda (Second Series), by Dr. P. Peterson	4	0
No. LIX	Parâs'ara Dharma Saṁhitâ, with the Commentary of Sâyaṇa-Mâdhavâchârya, Vol. II, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	4	0
No. LX	Kumârapâla-charita of Hemachandra, (in Prâkṛita) by Mr. S. P. Pandit, M. A.	8	8
No. LXI	Rekhâgaṇita, Vol. I, by Messrs. H. H. Dhruva and K. P. Trivedi...	12	0

	RS.	AS.
No. LXII Rekhâganita, Vol. II, by Messrs. H. H. Dhruva and K. P. Trivedi...	9	0
No. LXIII Ekâvali of Vidyâdhara, with Mallinâtha's Commentary, edited by Rao Bahadur K. P. Trivedi. ...	14	0
No. LXIV Parâs'ara Dharma-Samhitâ, with the Commentary of Sâyana-Mâdhavâchârya, Vol. II, Part II, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	5	0
No. LXV Pratâparudra-yas'obhûshana of Vidyânâtha, with Commentary, edited by Rao Bahadur K. P. Trivedi ...	11	0
No. LXVI Harsha-charita of Bâna, Part I, Text with Commentary, edited by Dr. A. A. Führer	2	0
No. LXVII Parâs'ara Dharma Samhitâ, with the Commentary of Sâyana-Mâdhavâchârya, Vol. III, Part I, by Mr. Vaman Shastri Islampurkar	4	0
No. LXVIII S'ríbhâshya of Râmânuja, Vol. I, Text, edited by Mr. Vasudev Shastri Abhyankar	11	0
No. LXIX Dvyâs'raya-kâvya of Hemachandra, Vol. I, (Cantos I—X) by Prof. A. V. Kathawate	9	0
No. LXX Vaiyâkaranabhûshana of Kondabhatta, with two Commentaries and Notes, by Rao Bahadur K. P. Trivedi	10	0

SANSKRIT WORKS NOT INCLUDED IN THE SERIES

Aitareya Brâhmana, Word-index to, compiled by Pandit Vishwanath Balkrishna Joshi	4	0
Amarakos'a with the Commentary of Mahes'vara, edited, with an Index, by Mr. Ramchandra Shastri Talekar ...	0	13
Atharvaveda Samhitâ, with the Commentary of Sâyanâchârya, edited, by Mr. S. P. Pandit, M.A., *four volumes at Rs. 10 each*	40	0
Kâvyaprakâs'a, edited by Vamanacharya Zalkikar with his own Commentary (*in the Press*)	5	4

PAHELVI WORKS NOT INCLUDED IN THE SERIES

Vendidad, *Complete in two Volumes*	5	0

THE SAME LIST ABRIDGED AND ARRANGED ALPHABETICALLY

	RS.	AS.
Aitareya Brâhmaṇa, Word-index to, by Vishwanath Balkrishna Joshi	0	0
Amarakos'a with Mahes'vara's Commentary, by Ramchandra Shastri Talekar, (out of Series)	0	13
Âpastambha Dharmasûtra, Part I, by G. Bühler, (No. 44)	1	6
Âpastambha Dharmasûtra, Part II, by G. Bühler. (No. 50)	1	2
Atharvaveda Saṁhitâ with Sâyaṇabhâshya, four volumes by S. P. Pandit, (out of Series)	40	0
Atharvaṇa Upanishads, eleven, with Dîpikâs, by G. A. Jacob, (No. 40)	1	4
Bhaṭṭikâvya with Mallinâtha's Commentary Part I, by K. P. Trivedi, (No. 56)	9	0
Bhaṭṭikâvya with Mallinâtha's Commentary, Part II, by K. P. Trivedi, (No. 57)	6	0
Concordance to the principal Upanishads and the Bhagavadgîtâ, by G. A. Jacob, (No. 39)	4	0
Das'akumâracharita, Part I, by G. Bühler, (No. 10) ...	0	8
Das'akumâracharita, Part II, by P. Peterson (No. 42)	0	8
Des'î-nâmamâlâ, Part I, by Pischel and Bühler (No. 17). ...	...	
Dvyâs'raya-kâvya, Part I, by A. V. Kathawate, (No. 69) ...	9	0
Ekâvalî, with Commentary, by K. P. Trivedi, (No. 63) ...	14	0
Gaüḍavaho, by S. P. Pandit (No. 34)	3	0
Handbook to the Study of Ṛigveda, Part I, by P. Peterson (No. 41)	1	8
Handbook to the Study of Ṛigveda, Part II, by P. Peterson (No. 43)	2	8
Harsha-charita, with Commentary by A. A. Führer, (No. 66)	2	0
Hitopades'a, by P. Peterson, (No. 33)	0	14
Hymns from Ṛigveda, Selection of, (First Series), by P. Peterson, (No. 36)	4	0
Hymns from Ṛigveda, Selection of, (Second Series) by P. Peterson, (No. 58)	4	0
Kâdambarî, Vol. I, Text and Vol. II, Notes and Introduction by P. Peterson, (No. 24)	6	8

	RS.	AS.
Kâvyaprakâ's'a, with a Commentary, by Vamanacharya Zalkikar, (out of Series)...	5	4
Kîrtikaumudî, by A. V. Kathawate, (No. 25)	...	
Kumârapâlacharita, by S. P. Pandit, (No. 60)	8	6
Mṛichchhakaṭika, Vol I, by N. B. Godbole (No. 52) ...	3	8
Mâlavikâgnimitra, by S. P. Paṇḍit, (No. 6)	2	2
Mâlatî-Mâdhava, by R. G. Bhandarkar, (No. 15)	4	4
Mahâbhâshya, Vyâkaraṇa—, of Patañjali, Vol. I, Parts I, II, and III bound together (Nos. 18, 19, 20).	4	8
Mahâbhâshya, Vyâkaraṇa—, of Patañjali, Vol. II, Parts I, II, and III bound together (Nos. 21, 22 and 26)... ...	9	0
Mahâbhâshya, Vyâkaraṇa—, of Patañjali, Vol. III, Parts I, II, and III bound together (Nos. 28, 29, 30).	9	0
Mudrârâkshasa, by K. T. Telang, (No. 27)	...	
Mahânârâyaṇa Upanishad, by G. A. Jacob (No. 35) ...	0	7
Naishkarmyasiddhi by G. A. Jacob, (No. 38)	2	8
Nayasâhasâṅkacharita Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 53)	1	10
Nîti and Vairâgya S'atakas, by K. T. Telang, (No. 11) ...	...	
Nyâyakos'a, by Bhimacharya Zalkikar, (No. 49)	6	0
Pañchantra, Book I, by F. Kielhorn, (No. 4)	0	6
Pañchatantra, Books II and III, by G. Bühler, (No. 3) ...	0	4
Pañchatantra, Books IV and V by G. Bühler, (No. 1) ...	0	4
Parâs'ara Dharmasaṁhitâ, Vol. I, Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 47)	2	2
Parâs'ara Dharmasaṁhitâ, Vol. I, Part II, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 48)	2	0
Parâs'ara Dharmasaṁhitâ, Vol. II, Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 59)	4	0
Parâs'ara Dharmasaṁhitâ, Vol. II, Part II, by Vaman Shastri Islampurker, (No. 64)	5	0
Parâs'ara Dharmasaṁhitâ, Vol. III, Part I, by Vaman Shastri Islampurkar, (No. 67)	4	0
Paribhâshendus'ekhara, Part I, by F. Kielhorn, (No. 2) ...	0	8
Paribhâshendus'ekhara, Part II A, by F. Kielhorn, (No. 7)	0	8

	Rs.	As.
Paribhâshendus'ekhara, Part II B, by F. Kielhorn, (No. 9)	0	8
Paribhâshendus'ekhara, Part II C, by F. Kielhorn, (No. 12)	0	8
Pratâparudrayas'obhûshaṇa of Vidyânâtha, with Commentary, by K. P. Trivedi, (No. 65)	11	0
Raghuvaṁs'a, Part I, by S. P. Paṇdit, (No. 5)	1	8
Raghuvaṁs'a, Part II, by S. P. Paṇdit, (No. 8)	0	12
Raghuvaṁs'a, Part III, by S. P. Paṇdit, (No. 13) ...	0	8
Râjataraṅgiṇî, Part I, by Pandit Durgaprasad, (No. 45)	1	8
Râjataraṅgiṇî, Part II, by Pandit Durgaprasad, (No. 51)	1	4
Râjataraṅgiṇî, Part III, by P. Peterson, (No. 54) ...	1	2
Rekhâgaṇita, Part I, by H. H. Dhruva and K. P. Trivedi, (No. 61)	12	0
Rekhâgaṇita, Part II, by H. H. Dhruva and K. P. Trivedi, (No. 62)	9	0
S'ârṅgadharapaddhati, Part I, by P. Peterson (No. 37)	3	0
S'rîbhâshya, Part I, by Vasudev Shastri Abhyankar, (No. 68)	11	0
Subhâshitâvalî of Vallabhadeva, by P. Peterson, (No. 31)	2	8
Tarkakaumudî of Laugâkshi Bhâskara, by N. M. Dvivedi, (No. 32)	...	
Tarkasaṁgraha of Annambhaṭṭa, by Y. V. Athalye, (No. 55)	...	
Vasishṭha Dharmas'âstra, by A. A. Führer, (No. 23) ...	0	8
Vaiyâkaraṇabhûshaṇa of Koṇḍabhaṭṭa, with two Commentaries, by K. P. Trivedi, (No. 70)	10	0
Vendidad, in Two Volumes, (out of Series)	5	0
Vikramâṅkadeva-charita, by G. Bühler, (No. 14)	...	
Vikramorvas'îya by S. P. Pandit, (No. 16)	2	0
Yogasûtras, of Patañjali, by Râjâram Shastri Boḍas, (No. 46)	1	10

WORKS IN THE PRESS

S'rîbhâshya, Vol II, Notes, by Vasudeo Shastri Abhyankar.

Yâska's Nirukta, with the Commentary of Durgâchârya, Vol. I, by Prof. H. M. Bhadkamkar, B. A.

Shaḍbhâshâchandrikâ of Lakshmîdhara, with notes, by Rao Bahadur K. P. Trivedi, B. A.

Parâsarasmṛiti, with the Commentary of Sâyaṇa-Mâdhavâchârya, Vol. III, part II by Pandit Vaman Shastri Islampurkar.

Vasishṭha Dharmasâstra by Dr. A. A. Führer (2nd edition).

Kâvyaprakâsa, edited with his own Commentary by Bhimâchârya Zalkikar (3rd edition).

WORKS UNDER REVISION

No. VI—Mâlvikâgnimitra of Kâlidâsa, by Mr. S. P. Pandit.

No. X and XLII Das'akumâracharita of Daṇḍin, by Dr. G. Bühler and Dr. P. Peterson.

No. XXXVI Selections of Hymns from Ṛigveda (First series) by Dr. P. Peterson.

No. XLVI Yogasûtras of Patañjali, by Rajaram Shastri Bodas.

No. LV Tarkasaṁgraha of Aṇṇambhaṭṭa, by Y. V. Athalye.

No. XXXIV Gaüḍavaho of Vâkpati, by S. P. Pandit.

WORKS IN PREPARATION

Dvyâs'raya Kâvya, Vol. II, by A. V. Kathawate.

Navasâhasâṅkacharita, Vol. II, by Vaman Shastri Islampurkar.

Mṛichchhakaṭika, Vol. II, Introduction and notes, by K. C. Mehendale.

Yâska's Nirukta with the Commentary of Durgâchârya, Vol. II, by H. M. Bhadkamkar.

Harshacharita Vol. II Introduction and Notes, by Dr. A. A. Führer.

WORKS UNDERTAKEN

Kâvyâdars'a of Daṇḍin, by Manmohan Chakravarti, M. A., B. L.

Tarkabhâshâ of Kes'avamisra with the Commentary of Chinnabhaṭṭa, by D. R. Bhandarkar, M. A.

Ratnâvali of S'rîharsha, by N. S. Panse, B. A.

Samudra-Saṅgama-Grantha, with English Translation, by A. V. Kathawate, B. A.

Shaṭprâbhṛitaṭîkâ, by K. B. Pathak, B. A.

Syâdvâdamañjarî of Hemachandra, by A. B. Dhruva, M. A., LL. B.

Udbhaṭa's Kâvyâlaṅkâra-Sâra-Saṅgraha, with the Laghuvṛitti of Pratîhârendurâja, by N. D. Banhatti, B. A.

Uttara-Râmacharita of Bhavabhûti, by Sir Dr. R. G. Bhandarkar, and S. R. Bhandarkar, M. A.

Veṇîsaṁhâra of Bhaṭṭa Nârâyaṇa, by N. S. Panse, B. A.

Vyavahâra-Mayûkha of Nîlakaṇṭha, by P. V. Kane, M. A., LL. M.

Aṇubhâshya of Vallabhâcharya, with Notes by Shridhar Shastri Pâthak.